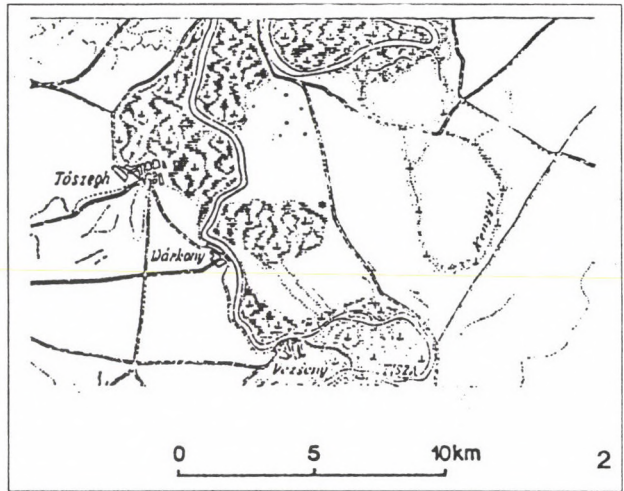

Cseh János

GEPIDA TELEPÜLÉS RÁKÓCZIFALVA HATÁRÁBAN

„Ott folyik keresztül ugyanis kanyarogva ... (a) Parthiscus. Amíg társtalanul kénye-kedvére hömpölyög, hosszan elnyúló, nagy kiterjedésű térségek között lomhán nyújtózik medrében. ... a terület túlnyomó része a dágványos talaj és a megduzzadt folyók áradása folytán sűrűn be van növe fűzfákkal, így hát csak az itteni tájakon otthonos emberek ismerik ki itt magukat.”
 Ammianus Marcellinus: Róma története. Tizenhetedik könyv, 13. fejezet

1. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: a gepida település elhelyezkedése a Közép-Tisza-völgyében; 2: a régészeti ásatás pontja a Varsány-pusztai ártér és a mezőségi rész peremén
 Abb. 1 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: Lage der Gepidensiedlung im Tal der Mittleren Theiß; 2: Stelle der archäologischen Grabung am Rand des Überschwemmungsgebietes Varsány-pusztas und der Mezőség

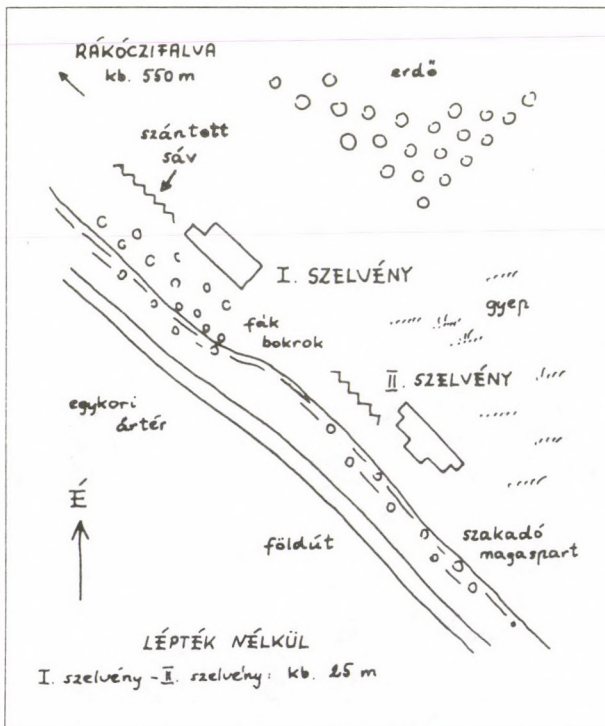

2. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: a magaspart vonulata déli irányból fényképezve (a nyíl a feltárás helyét jelzi);
 2: az I. kutatóárok-szelvény A objektum a szakadópart és a kis erdő között (déleletről felvéve)
 Abb. 2 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: Linie des Steilufers von Süden (Pfeil: Ort der Ausgrabung); 2: Suchgraben-Abschnitt I. Objekt A zwischen Steilufer und kleinem Wald (Aufnahme von SO)

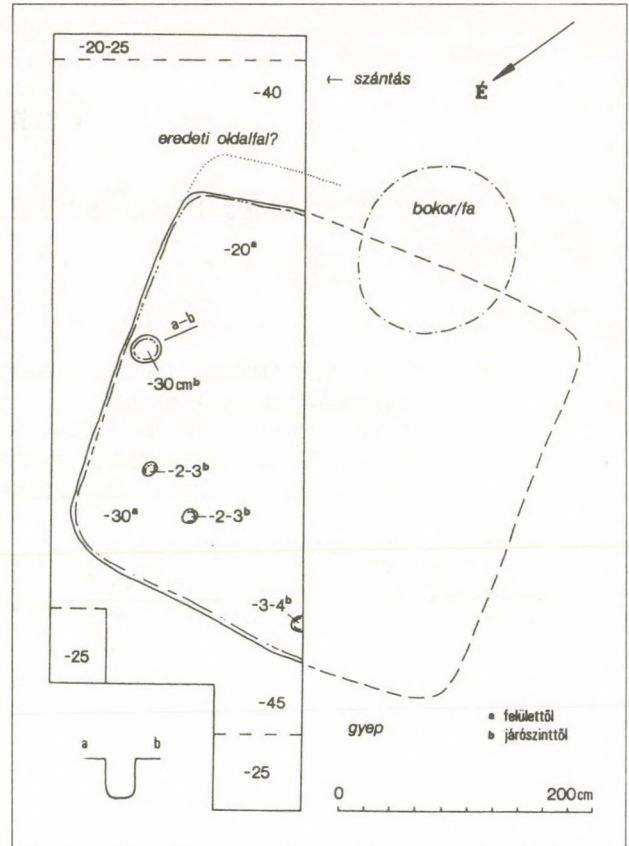
A késői antikvitás egyik legkiválóbb történetírója ezekkel a szavakkal jellemezte a 4. század vége felé a Tisza alsó szakasza körüli tájat. Vonatkoztathatjuk eme leírást a folyó északabbi részeire, közelebről a Zagyva torkolatának vidékére is. A korai népvándorlás kor, a 6. század embere többek között ennek a vízivilágnak a peremén ütött tanyát, így pl. Rákóczifalva környékén. Azokon a területeken tehát, ahol a két, merőben eltérő jellegű föld, a Tisza ősi ártere és az erdős-ligetes styep, a mezőség találkozott. Keleti germán településünk így képpen mintegy iskolapéldája a magasabb fekvésű szárazulat széle megülésének. Eről a „magaslat”-ról a kor embere nyugat felé tekintve éppen olyasféle tájkot láthatott, mint amelyet Ammi-anus Marcellinus lefestett.

Bevezetés

Rákóczifalva községtől (kb. 10 km-re Szolnok várostól déli irányban – Jász-Nagykun-Szolnok megye, szolnoki kerület) ugyancsak délre, a Varsány-pusztát ill. az ugyanazt a területet jelentő Bivalyító határrészt keletről körülölelő, patkó alakú magasparton, mely 3,5–4 km-re van a mai élő Tiszától, 1993. május második hete és június első hete között szondázó régészeti ásatást végeztem. A kora Meroving-kori település – mintegy 550 m-re a falu szélétől – a korábbi iroda-

3. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Az I. és a II. kutatóárok szelvény a magasabb térszín szélén (vázlatrajz)
Abb. 3 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Suchgraben-Abschnitt I und II am Rand des höheren Geländeniveaus (Skizze)

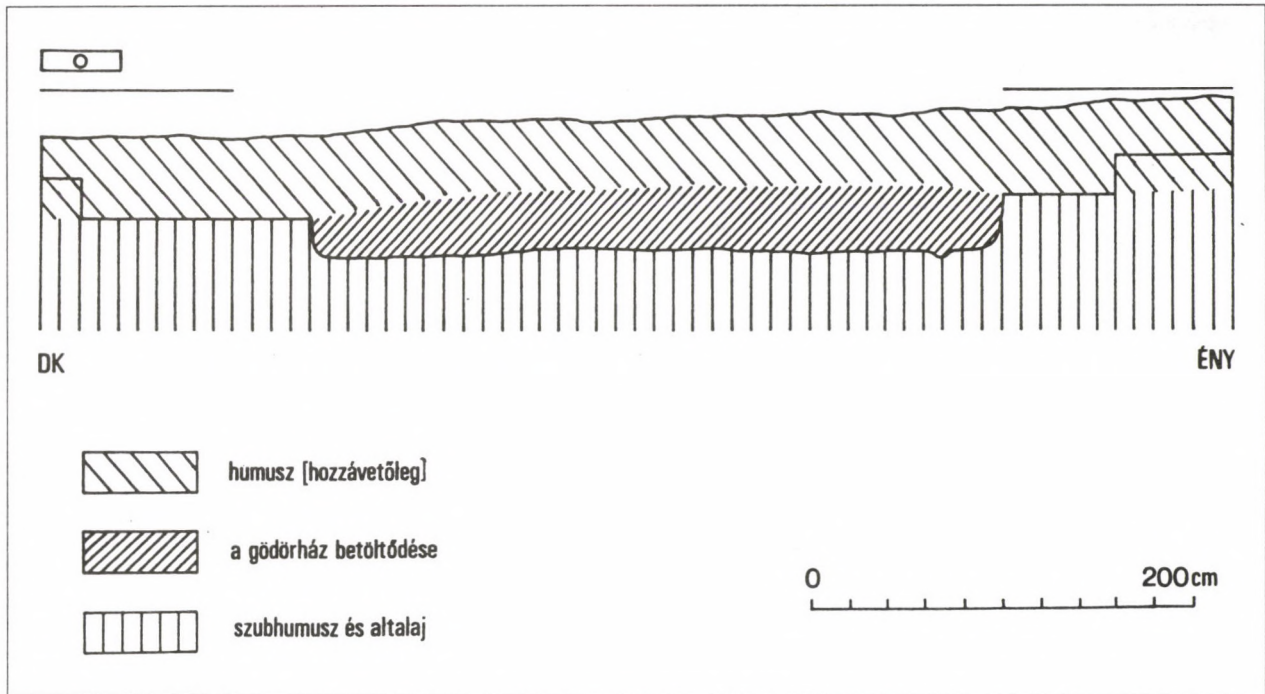

4. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. I. Kutatóárok szelvény
A objektum. A 6. századi gödörház feltárt részlete és rekonstrukciója

Abb. 4 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Suchgraben-Abschnitt I. Objekt A. Ausgrabungsdetail und Rekonstruktion des Grubenhauses aus dem 6. Jahrhundert

lomban Nyolcas-dűlő ill. Erdő-parti határrész (Erdő-part) lelőhelynév alatt szerepel¹ (1–2. kép).

A szondázó-ellenőrző föltárára azok a kiszántott-kifordított hamus és paticos, leleteket (kerámia, malomkö, nehezek, állatsont) is tartalmazó foltok inspiráltak, melyeket a lelőhely közel tíz esztendő, folyamatos kutatása során most először, a munkálatokat közvetlenül megelőzően – április utolsó hetében – sikerült megfigyelnem. Ezek, 1,5–2 m széles ekehúzásban, részben a Varsányi Kft, másrészt az ABIES Díszfaiskola BT tulajdonában lévő területre estek. Azaz az I. és a II. kutatóárok-szelvény, egymástól kb. 25 m-re. Markáns objektum-fűzért, négy-öt telepjelenséget lehetett konstatálni a II. szelvénytől tovább délkeleti irányban (nagyon durván 80–100 m hosszant), csupán pár lépésnyire a 3–4 m-re fölemelkedő, 87–88 m tengerszint feletti magasságú, szakadó partszélétől. A helyszíni szemlénél ugyan ideiglenesen-hevenyészve megjelöltem ezeket és vázlatrajzot is készítettem, ismételt föllelésük valószínűleg csak újabb szántásnál lenne lehetséges. A szondázás helyéről annyit tudunk még mondani, hogy a környezet füves-gyepes, egyéb növényzettel benőtt, részben bokrokkal-cserjékkel fe-

5. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Az A objektumként jelölt földbeásott gepida kunyhóalap délkelet–északnyugati metszete

Abb. 5 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. SO–NW-Schnitt durch das Fundament der als Objekt A bezeichneten, in die Erde eingetieften Gepidenhütte

dett. Mindezek a körülmények a mezőgazdasági tevékenység során természetesen változhatnak. A meredek partoldalon (mart) már düledezőfélben lévő drótkerítés és akácós húzódik, beljebb erdősáv ill. facsemetés terület található (3. kép).

I. Kutatóárok-szelvény, A objektum (földbeásott gepida házrészlet)

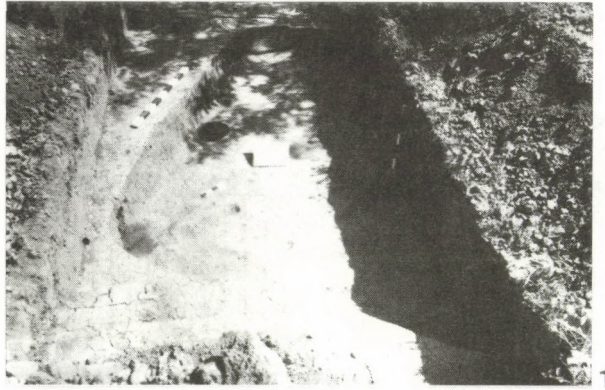
A telepjelenség a partvontaltól 7–9 m távolságra helyezkedett el egy, a környezethez viszonyítva mélyebb fekvésű (–0,3–0,5 m) tereprészen, mely markánsabban délkelet felől tekintve rajzolódik ki. Az I. kutatóárokot ill. rábontást északnyugat–délkeleti irányban jelöltem ki a szántott csíokban és az amelletti, növényzettel borított földön. A szelvény mérete 6,2 (5,2)×2 m volt, s az indifferens helyeken csak egy ásónyomnyira lett kiásva. A –40–45 cm mélyen húzódó felületen régészeti objektum foltja csak bizonytalanul rajzolódott, habár a középfelé előtűnő élénkebb „kultúrreteg” kétségtelenné tette meglétét. Még viszonylag szembetűnőbben vált el az északi oldalfal kb. 1,5 m hosszú szakaszon a bolygatatlan altalajtól. Az átellenes falat teljes egyértelműséggel nem sikerült megvonni, s a keleti is csupán a foltárásnál bontakozott ki.

A ház gödrét tipikusan feketés színű, föllazítva csillogó rögökre széteső, „zsíros”, „faragva” ezzel ellentétben fakó, összességében kötöttebb, agyagosabb, ta-

lán réti habitusú talajba ásták bele. Az a tény, hogy még a padló szintjén sem mutatkozott a sárgás anyakőzet, a pedológiai C szint (csak a később leírásra kerülő oszlophely alján), arra vet fényt, hogy ebben a terepmélyedésben, „teknő”-ben, azaz a helyi erózióbázis felületén vastagabb humuszréteg alakult ki. Ez a termőföld nyilván a körülfekvő területről mosódott ide, s a több nedvesség hatására vált kötöttebbé-agyagosabbá. Ezek a jelenségek mindamelllett – amint a példa is mutatja – nemigen befolyásolták a gödörház itteni megépítését.

A földbemélyített lakóépítmény lazább, barnás tónusú, paticszemcsés, középen foltokban kissé hamus-faszenes kevertes földdel töltődött fel. Ebben a leletek inkább az első ásónyomnyi sztrátumban és a szántott réteg alján voltak számosabban. A szelvénybe a szögletes telepobjektumnak hozzávetőleg fele, keleti részese. (Mivel a szomszédságban egy cserjebokor található, teljes foltárása nem volt lehetséges.) A keleti oldalfal északnyugat–délkeleti – 325° – vonalából következtethetünk a ház fekvésére. A földfalakat egyenesen és függőlegesen ásták meg, a keleti hossza durván 3,2–3,5 m-re tehető – az erre merőlegeseknél is hasonló méretre gondolhatunk.

A ház járószintje az északi részen –30 cm, a délin –20 cm mélyen jött elő a felülettől számítva. Vízszintes, kissé egyenetlen/hepehupás volt, nem túlságosan kemény-tömör, rajta alig érzékelhető rétegekkel. Kibontottam néhány (összesen három) sekély, kisméretű,

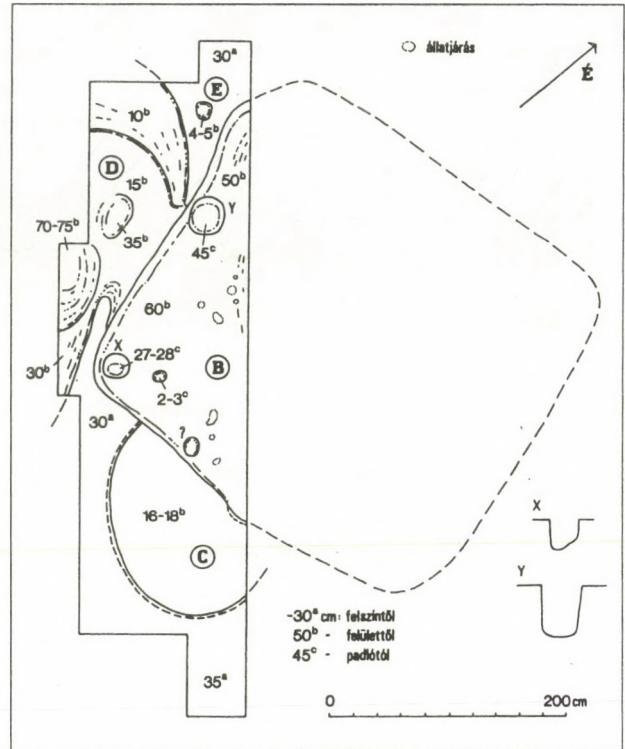

6. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: a kibontott A objektum északnyugati irányból; 2: II. kutatóárok szelvény B-C-D-E objektumok kinyomdokolt foltja délről fölvéve
Abb. 6 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: Das freigelegte Objekt A aus NW-Sicht; 2: Suchgraben-Abschnitt II, der Fleck der Objekt B, C, D und E, Aufnahme von Süden

kerek foltocskát. A legfontosabb jelenség azonban a keleti fal mellett, középen levő oszlophely volt, amely csak némi száradást követően vált láthatóvá. Lazább, barnás-feketés, kissé paticsszemcsés töltelékföldjében szürke, polírozott szarmata vagy gepida cserepet találtam. A cölöplyuk fenekén előtűnt a sárgás agyag egy 10–20 cm vastag átmeneti réteg (szubhumusz?) alatt – tehát a mai felszíntől úgy 90–100 cm mélységben. A beásást függőlegesen alakították ki. Szabályos kör alakú volt, 22x24 cm átmérőjű, 30 cm mély a járószinttől és teknős fenekű (4–5. kép és 6. kép 1).

II. Kutatóárok-szelvény, B–C–D–E objektum (6. századi gödörház, valamint szarmata vermek részletei és oszlophely?)

Amint korábban már említett, a II. kutatóárkot-szelvényt az I-től délkeletre, pontosan 24,5 m távolságra nyitottam az itt található élénk hamus flekk kutatása céljából. Ahogyan az előbbi, ez is lejtős terepszakasgra esett – a felszín közel 6 m hosszan

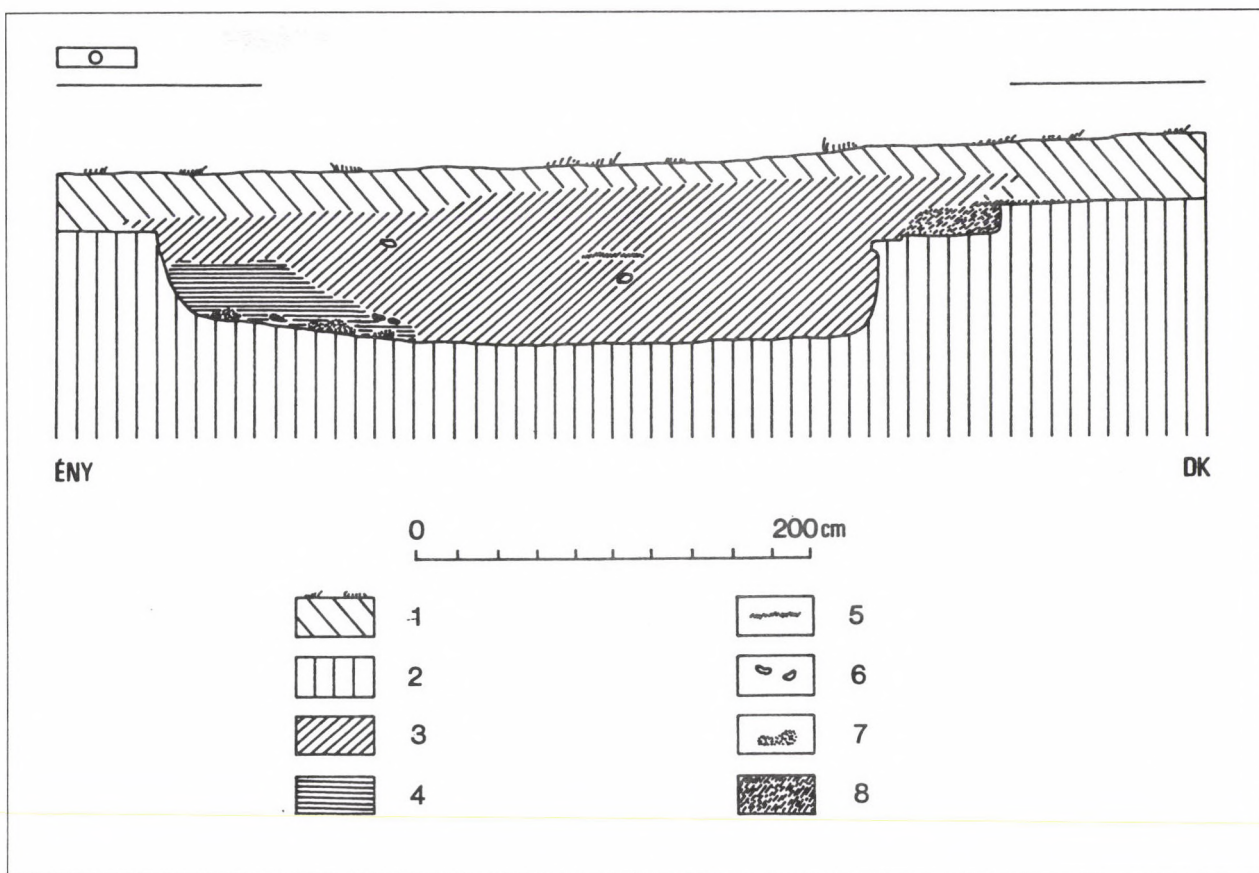

7. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. II. kutatóárok szelvény: a B, C, D és E (gepida és szarmata) telepjelenségek ásatási rajza

Abb. 7 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Suchgraben-Abschnitt II: Grabungszeichnung der (gepidischen und sarmatischen) Siedlungerscheinungen B, C, D und E

mintegy 20 cm-t süllyedt észak felé. (Ez az adat, ugyancsak egyszerű szintezéssel megállapítva, az I. szelvénynél azonos hosszúságban szintén 20 cm volt, csak éppen ellentétes irányban.) A rábontást északnyugat-délkeleti elhelyezkedésben ástam ki lépcsőzetes kontúrral, 5,8/4,75/–1,3x0,5–1,4–1,6 m mérettel. Abból adódóan, hogy a föltárás pontja egy relatíve emelkedettebb térszínen feküdt, a sárgás-agyagos lösz (helyesebben még csupán szubhumusz) az ekejárta, leginkább talán mezősegi típusú termőföld alatt „magasan”, –30–35 cm (azaz másfél-két ásonyomnyi) mélységben jelentkezett. Ez a talaj erodálódásával-eróziójával magyarázható.

A partéltől 4–4,5 m-re nyitott szelvényben több telepobjektum elszíneződése bontakozott ki a felület megnyesése során. Összesen négy, egymástól elkülöníthető beásást sikerült körülhatárolni – B, C, D és E –, melyeknek töltelékföldje is eltérő volt részben. Az ásatás célja szempontjából elsődleges fontosságúként a B objektum, a korai Meroving-kori házrészlet kezelendő. A rábontás keleti tanúfalán kitűnően meg lehetett figyelni, hogy a gödör nagy részét kitöltő hamus-faszenes-paticsos „kultúrréteg” – főként a déli fertályon – már 10–15 cm mélyen kezdődik a füvesgyepes felszín alatt. Annyira nyersnek, azaz „in situ”-nak tűnt, hogy megkockáztatható a következtetés: ez

8. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. A B-vel jelzett kora népvándorlás kori veremház, valamint a C objektum (császárkori gödör) északnyugat-déleleti profilja. Superpozíció. (Jelmagyarázat: 1 – szántott réteg, 2 – sárga agyag, 3 – hamus betöltődés, 4 – humuszos-agyagos betöltődés, 5 – faszenes csík, 6 – paticsrög, 7 – agyagdarabok, 8 – gödörbetöltődés)

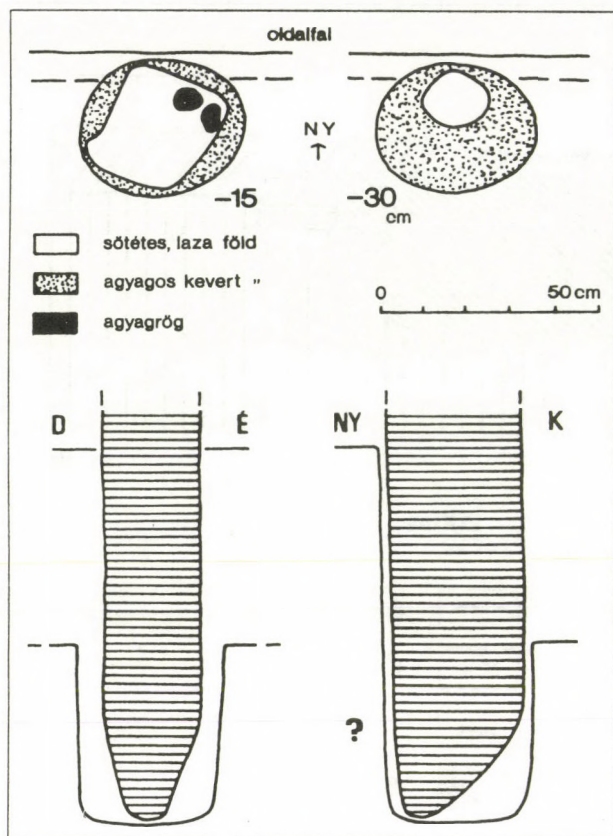
Abb. 8 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Objekt B (frühvölkerwanderungszeitliches Grubenhaus) sowie Objekt C (kaiserzeitliche Grube), NW-SO-Profil. Superposition. (Zeichenerklärung: 1 – gepflügte Schicht, 2 – gelber Lehm, 3 – aschenvermischte Auffüllung, 4 – Humus-Lehm-Auffüllung, 5 – Streifen mit Holzkohle, 6 – Strohlehmklumpen, 7 – Lehmbröcken, 8 – Grubenauffüllung)

a tereprész még sohasem volt fölszántva (?). A hamus föld valamelyest szétterült a kunyhóalap felett, mint egy a szó klasszikus értelmében vett kultúrréteget képezve. Világosan kivehető volt, hogy a B objektumot beleásták a C objektumba.

A B objektum maradványa (föltárt része) négy-szögletes házként rekonstruálható. A részlet az eredeti gödörnek cca. délnyugati negyede lehet. Teljes hosszúságban egyik – különben egyenesen és merőlegesen kialakított – oldalfalát sem kaptam meg. A nagy nyugati oszloplyuk pozíciójából kiindulva ennek a földfalnak közel 3,5 m-nek kellett lennie. Hozzávetőleg észak-déli vonalú volt, pontosabban 20° eltérést mutatott északnyugat felé. Az eléggé kemény/tömör, letaposott tenyérnyi ill. féltenyérnyi vagy nagyobb darabokra mozaikszerűen összetöredezett padló – néhány helyen jelentősebb szintkülönbségekkel – az északi oldalon 50 cm, a délin 60 cm mélységben került elő a megnyesett felülettől mérve. Halványan ún. padlórétegek is észlelhetők voltak. Számos, hamuval betöltődött kerek, 4–8 cm nagyságú állatjárás (krotóvi-

na) tűnt szembe nemcsak a járósinten, hanem az oldalfalon is.

A lakóépület szerkezeti elemeiből két oszlophelyet sikerült megfigyelnem és dokumentálnom. Az egyik, a kisebbik, a lekerekedő délnyugati sarokban bukkant elő. (Közelében kibontottam még egy kisméretű, teknős mélyedést is.) Kör alakú, 21x22 cm átmérőjű és 27–28 cm mély volt, s keresztmetszetben hengeres. Ferdén kialakított aljjal záródott. A nagyobbik cölöplyuk a nyugati földfal mentén – középen – helyezkedett el. Majdnem kerek, 36x38 cm méretű beásás formájában rajzolódott ki. Független oldalfala – fokozatosan tisztább, végül szürkésárga agyagban – 45 cm mélységig süllyedt a teknős fenékrészig. Benne néhány szemcsés gepida edénytöredéket leltem. Mint-hogy a cölöpgödör kibontásának megkezdésekor fölmerült a gyanú, hogy esély van magának a faoszlopnak a dokumentálására is, két nívón vízszintes metszetet vettem fel. Az elsőt a padlótól 15 cm-es szinten: a betöltődés nagy részét szögletesedő, max. 22x25–26 cm méretű, sötétes, igen laza, hamuval keveredett,

9. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. A B objektum – keleti germán ház – nyugati cölöplyuka a benne megfigyelt oszlop foltjával, valamint rekonstrukció

Abb. 9 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Das westliche Pfostenloch von Objekt B (ostgermanisches Haus) mit dem darin entdeckten Fleck vom Pfosten sowie Rekonstruktion

agyagrögös flekk foglalta el (bárdolt? fatörzs). Ezt tömörebb, majd' tiszta sárga agyag (körüldöngölés?) határolta. A következő metszet –30 cm-nél került fölvételre. Ennél egy, már inkább kereknek mondható, cca. 15–16x16–17 cm nagyságú folt rajzolódott ki az oszlogpódör nyugati oldalfalához simulva. (Ebből azt a konklúziót tudjuk levonni, hogy a szögletesre faragott fatörzs végét keskenyre formálták.)²

A C objektum római kori gödörnek határozható meg. Északi felét a B objektum gödre, annak déli oldalfala vitte el. Kerek-ovális alaprajzú, 16–18 cm mélységű, vízszintes aljú, méhkasszerűen kiszélesedő palástú volt. Eredeti átmérőjét 180–200 cm-re becsülhetjük. Betöltődését szokványos, nem hamus, humuszos-agyagos kevertes föld képezte. A D objektum a gepida ház nyugati részével mosódott össze. Töltelékföldje a C objektuméhoz hasonlított. Ez, a leletek, s ama jelenség nyomán, hogy a B objektum „rárétegződött”, tarthatjuk római császárkorinak. Azon okból kifolyólag, hogy nagyobbik része – nyugat felé – kívül „rekedt” a szelvényen, formájára vonatkozóan alig tu-

1

2

10. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: a II. szelvény/rábontás római és korai Meroving-kori telepjelenségei (déleleti irányból fényképezve); 2: a B objektum, a gepida ház gödrének részlete, délről nézve

Abb. 10 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő: 1: Abschnitt II. Erweiterung: Siedlungerscheinungen aus römischer und frühmerovingischer Zeit (Aufnahme von SO); 2: Objekt B, Detail der Grube des Gepidenhauses, von Süden gesehen

dunk valami irányadót mondani. Mérete 2,8 m-nél biztosan nagyobb volt. Észak–déli irányban lépcsőzetesen-menetelesen mélyedt –10 cm-től –15 cm-en és –35 cm-en keresztül –70–75 cm-ig (a felülettől számítva). Végül a B és a D objektum közötti szögletben került elő az E-vel jelzett telepjelenség, egy oszlophely aljának látszó folt. Ovális alakú volt, 15x18 cm átmérőjű, 4–5 cm mély és teknős fenekű. Rendes kevert földdel töltődött be. Hovatartozása kérdéses (6. kép 2 és 7–11. kép).

A 6. századi gepida leletanyag

1. Bepecsételt és besimított díszítésű kerámia (12. kép 1–5; 14. kép 4–5, 9 és 11; 18. kép 9?; 19. kép A–B)

A rákóczifalvi ásatáson a két kora népvándorlás kori házrészletből és a szelvények termőrétegéből összesen 17 darab finomkerámia került elő, amely az egész cserépanyagnak 4,3%-át teszi ki. Ezeknek a fragmentumoknak túlnyomó többsége

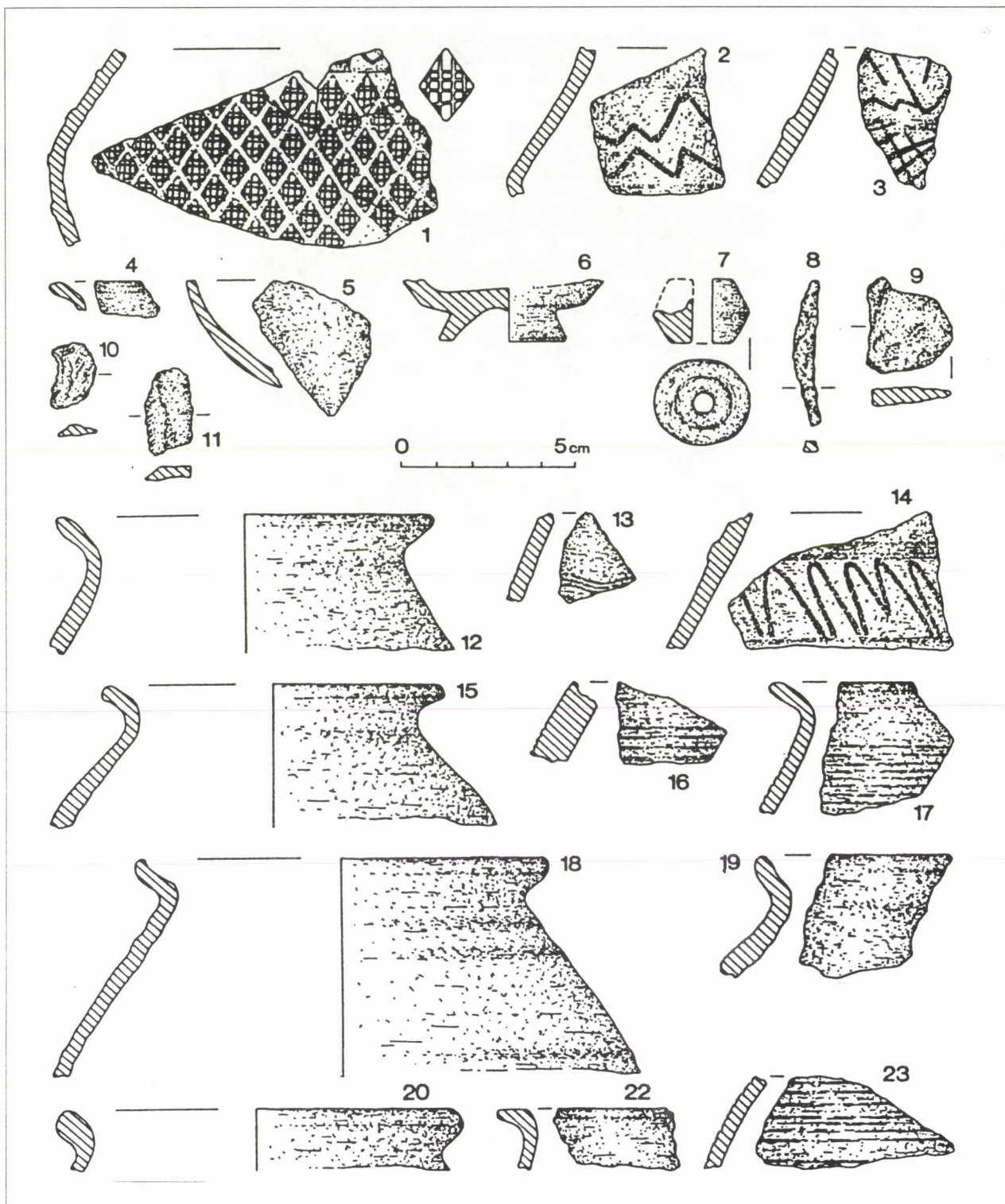
1

2

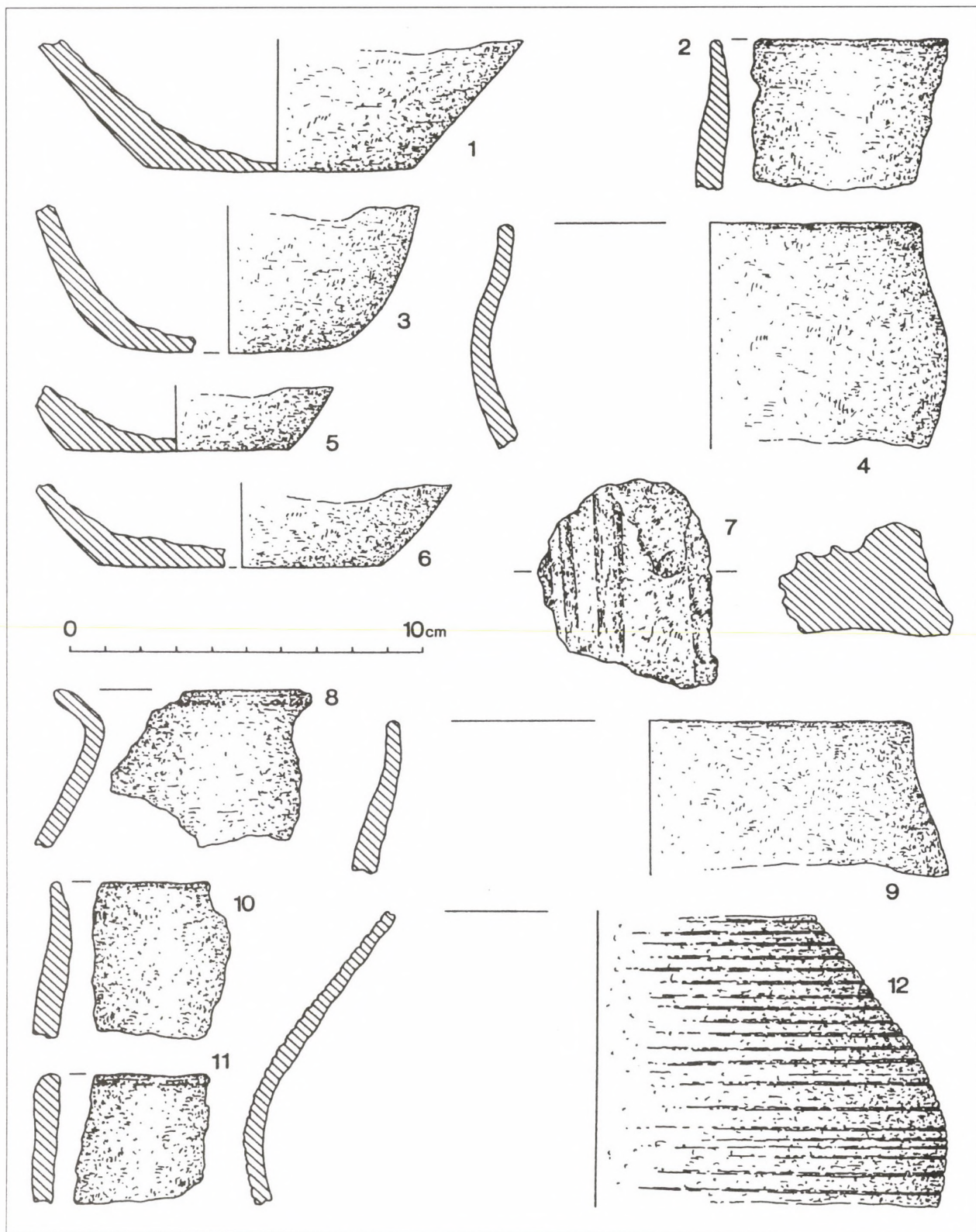
11. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: a B objektum nagy nyugati oszlophelye és magának az oszlopnak az elszíneződése;
2: szövőszék-nehezékek a D objektum (szarmata gödör) betöltődésében

Abb. 11 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1: Die Stelle des großen westlichen Pfostens und die Verfärbung des Pfostens selbst;
2: Webstuhlgewichte in der Auffüllung von Objekt D (sarmatische Grube)

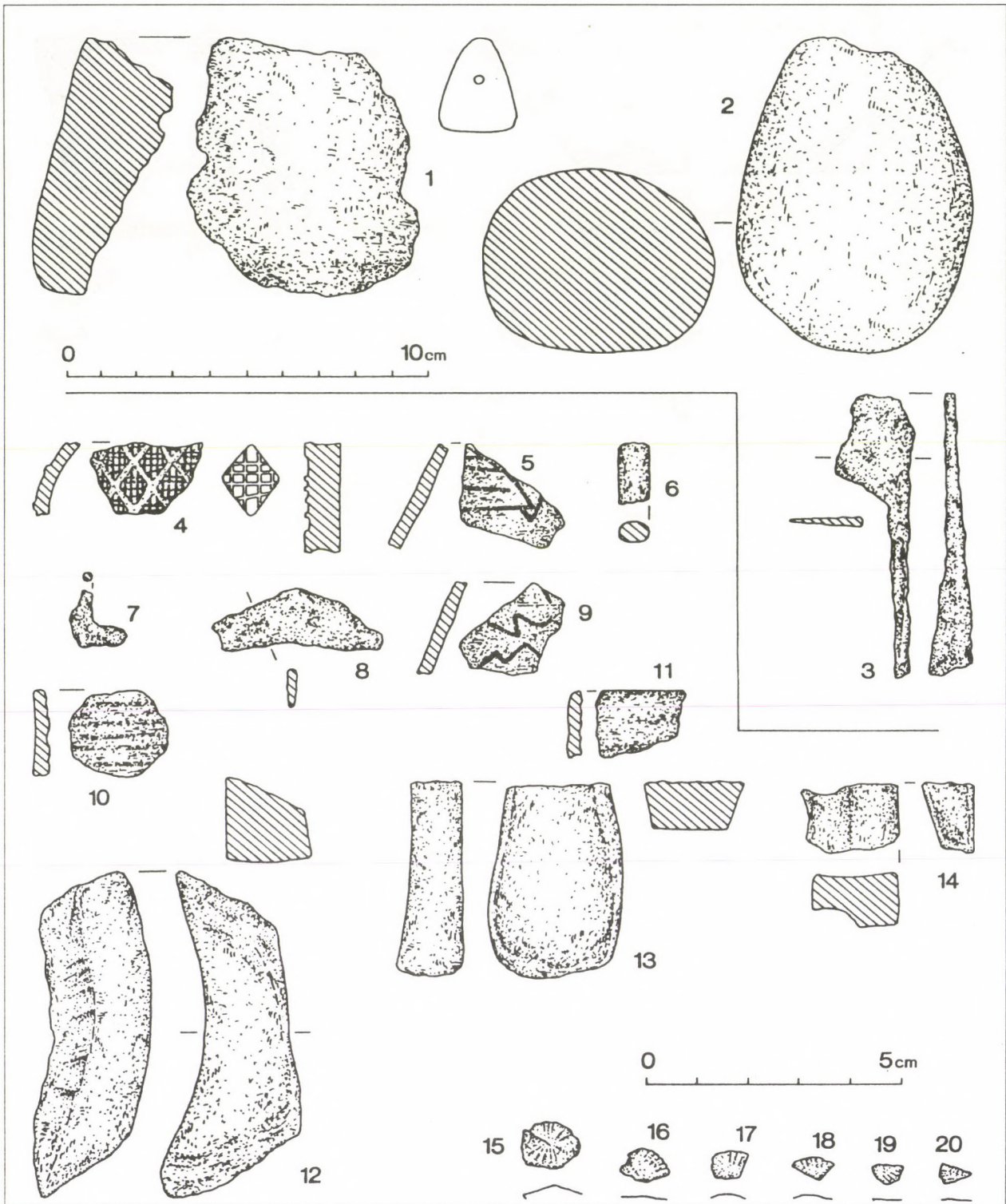

12. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. II. szelvény A objektum (szórvány és betöltődés). 1: bepecsételt kerámia; 2–5: besimított ill. finomkerámika; 6: Drag. 33 típusú terra sigillata csésze; 7: orsógomb; 8–9: vastárgyak; 10–11: pattintékok; 12–13 és 15–23: szemcsés, barázdált fazekak és hombár töredékei; 14: szarmata cserép

Abb. 12 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Abschnitt II, Objekt A (Streufund und Auffüllung). 1: eingestempelte Keramik; 2–5: eingeläutete bzw. Feinkeramik; 6: Terra-sigillata-Tasse Typ Drag. 33; 7: Spinnwirtel; 8–9: Eisengegenstände; 10–11: Feuersteinabsprengsel; 12–13 und 15–23: Fragmente von körnigen, gefurchten Töpfen und einem Vorratsgefäß; 14: sarmatische Scherbe

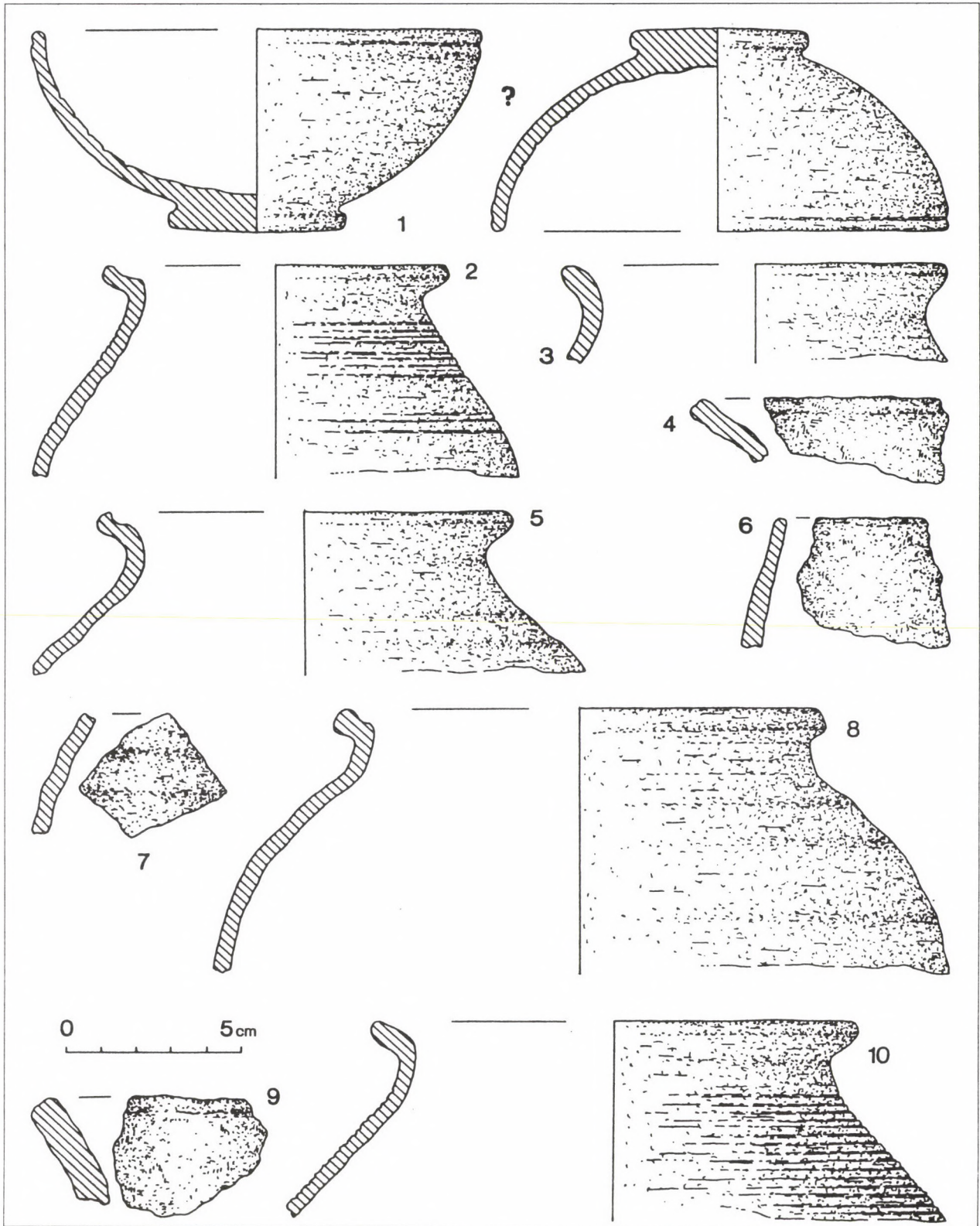

13. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. A objektum (szórvány és betöltődés). 1, 3, 5-6, 8 és 12: korongolt, szemcsés fazekak darabjai; 2, 4 és 9-11: kézzel formált, durva anyagú edények részei; 7: ág/nádenyomatos patics
 Abb. 13 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Objekt A (Streufunde und Auffüllung). 1, 3, 5-6, 8 und 12: scheibengedrehte, körnige Topfscherben; 2, 4 und 9-11: handgeformte Gefäßfragmente aus grobem Material; 7: Strohlehm mit Reisig-/Schilfabdrücken

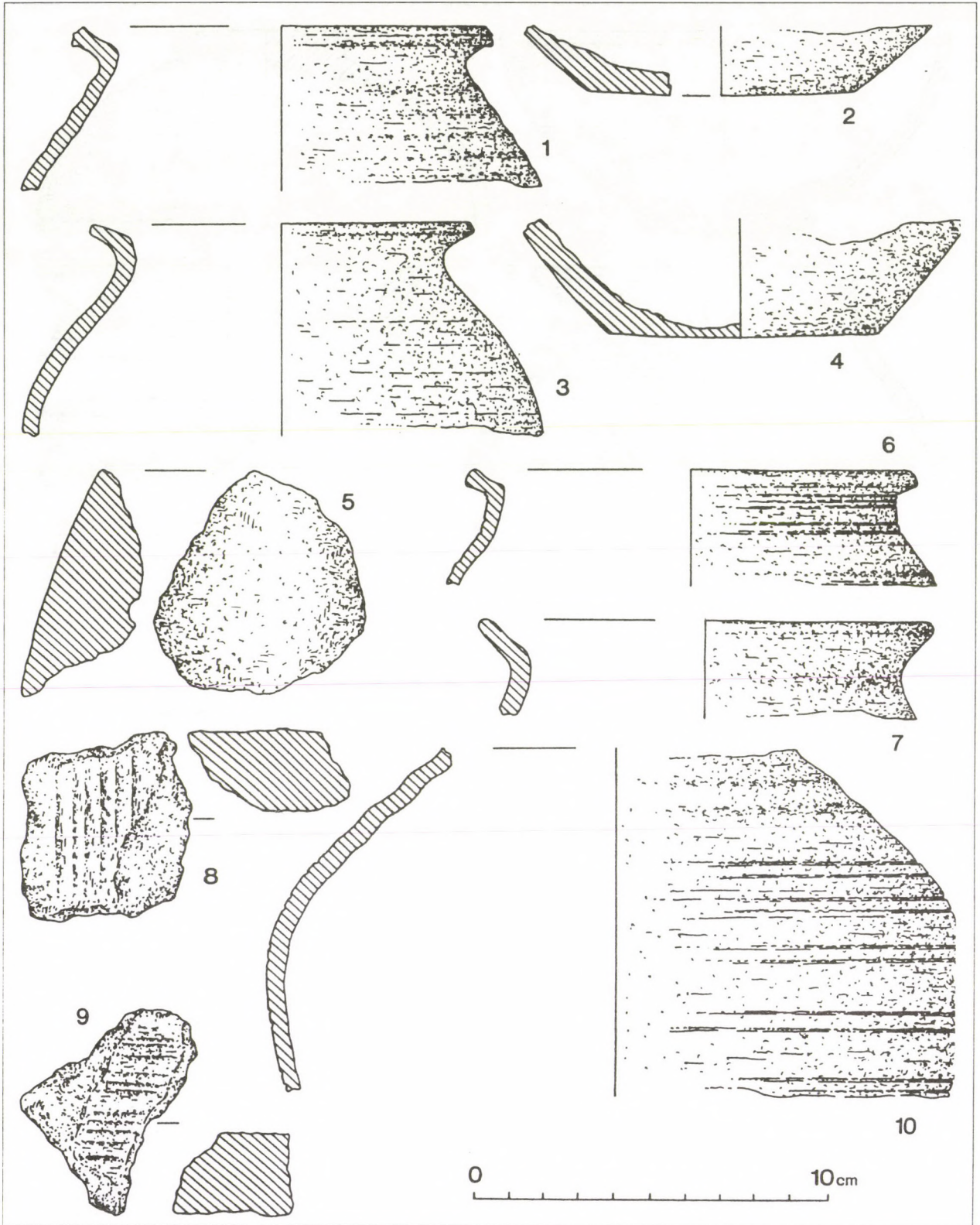

14. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1–3: A objektum (szórvány és betöltődés) – szövőszék-nehezék, kő, vasolló (modern?) töredéke. A többi II. szelvény B objektum. 4: bepecsételt cserép; 5, 9 és 11: besimított ill. finomkeramika; 6: agyagtárgy;

7–8: vastárgyak; 10: agyagkorong (szarmata); 12–14: fenőkövek; 15–20: halpikkelyek
 Abb. 14 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1–3: Objekt A (Streufunde und Auffüllung) – Webstuhlgewichte, Stein, Fragment einer (modernen?) Schere. Die weiteren aus Abschnitt II, Objekt B. 4: gestempelte Scherbe; 5, 9 und 11: eingeglättete bzw. Feinkeramik; 6: Tongegenstand; 7–8: Eisengegenstände; 10: Tonscheibe (sarmatisch); 12–14: Wetzsteine; 15–20: Fischschuppen

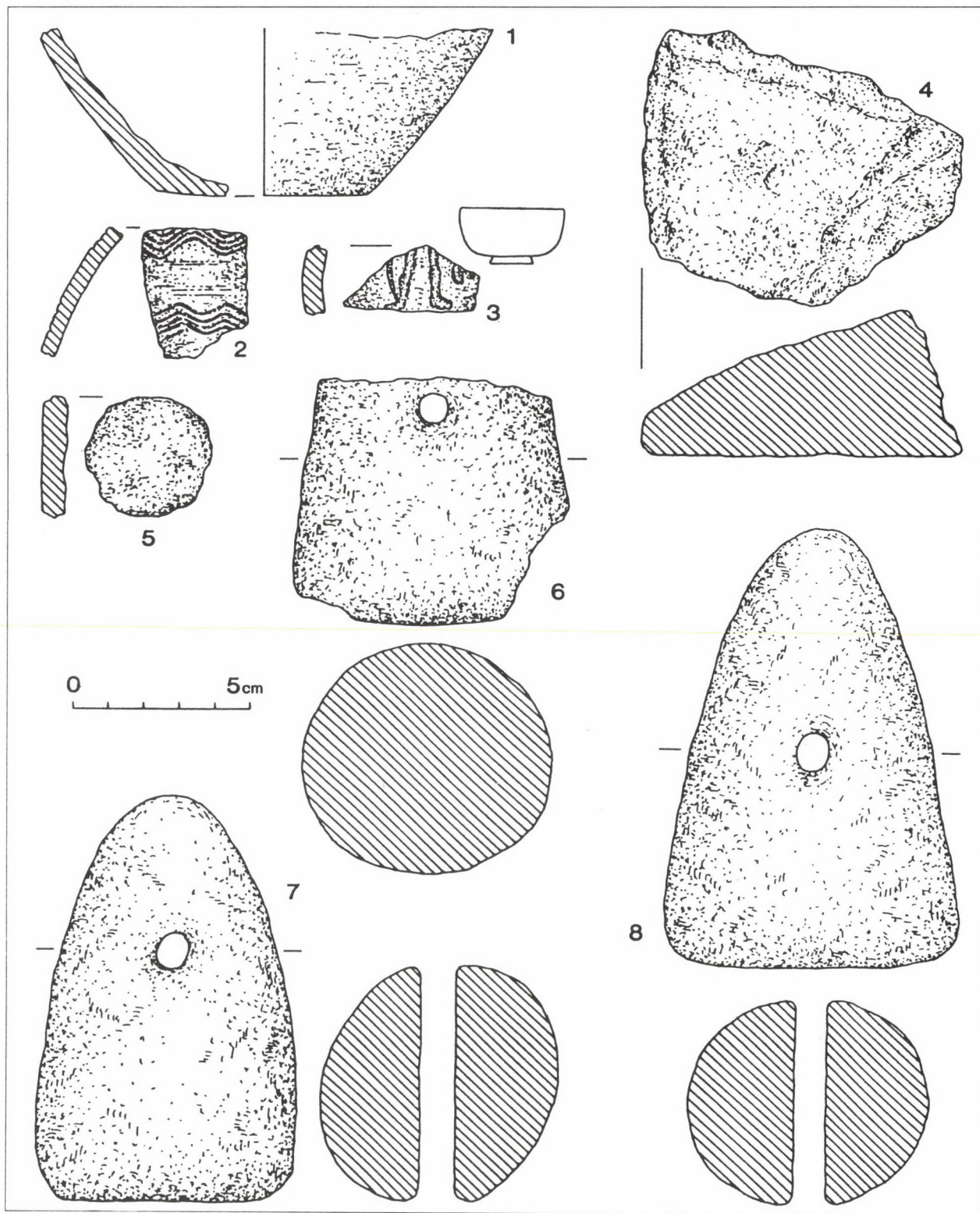

15. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. B objektum (töltelékföld). 1: szemcsés csésze vagy fedő; 2–3, 5, 8 és 10: korongolt, „szürke”, barázdált házikerámia, fazekak; 7: császárkori szemcsés fazékrész; 4, 6 és 9: kézzel formált kerámika
 Abb. 15 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Objekt B (Füllerde). 1: körnige Tasse oder Deckel; 2–3, 5, 8 und 10: scheibengedrehte, „graue”, gefurchte Hauskeramik, Töpfe; 7: kaiserzeitliches körniges Topffragment; 4, 6 und 9: handgeformte Keramik

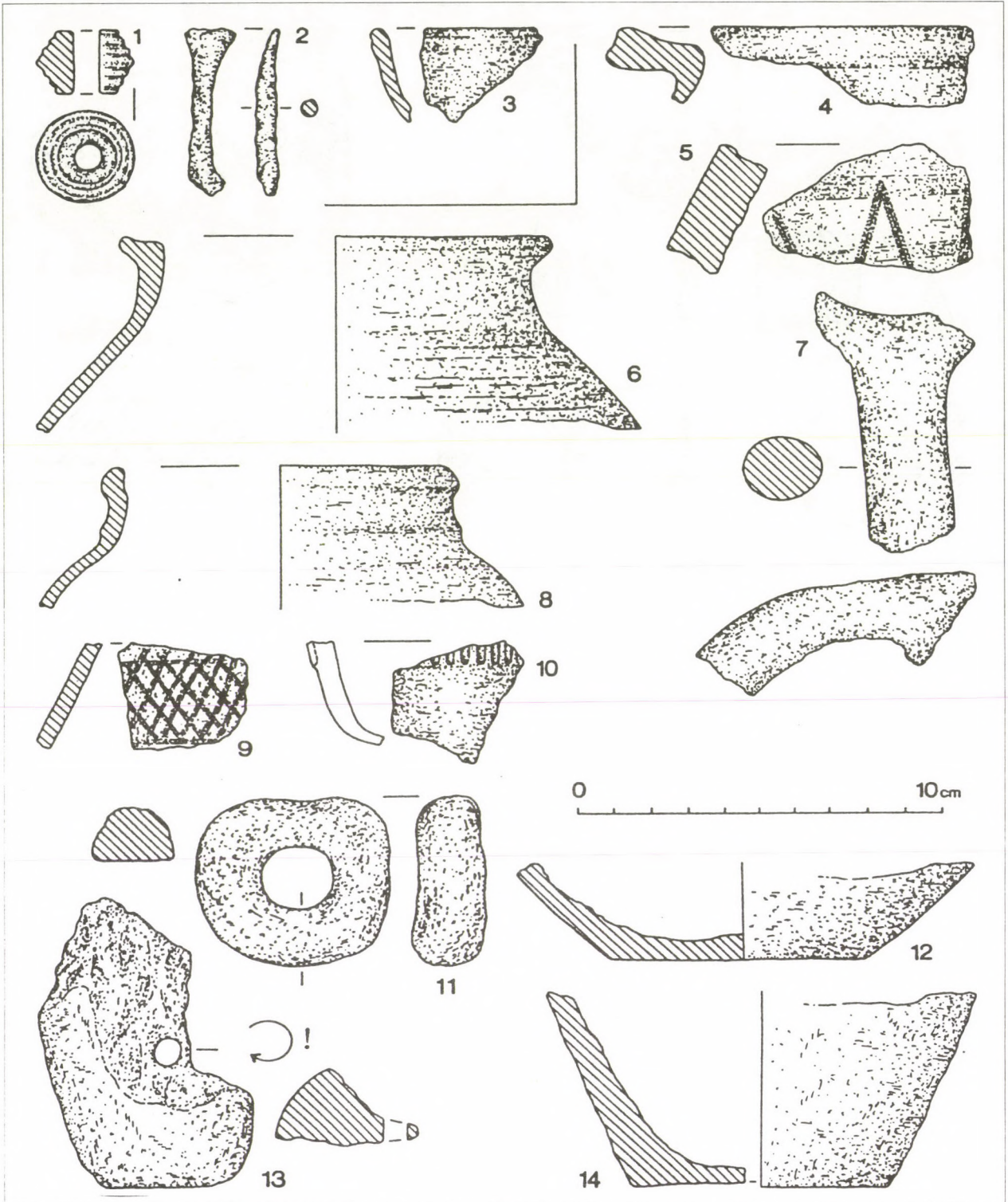
16. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. B (gepida) objektum. 1–4, 6–7 és 10: szemcsés fazekak töredékei; 5: szövőszéknehezék darabja; 8–9: égett agyagtapasztás-rögök

Abb. 16 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Objekt B (gepidisch). 1–4, 6–7 und 10: Fragmente körniger Töpfe; 5: Teil eines Webstuhlgewichtes; 8–9: gebrannte Lehmverschmierungsklumpen

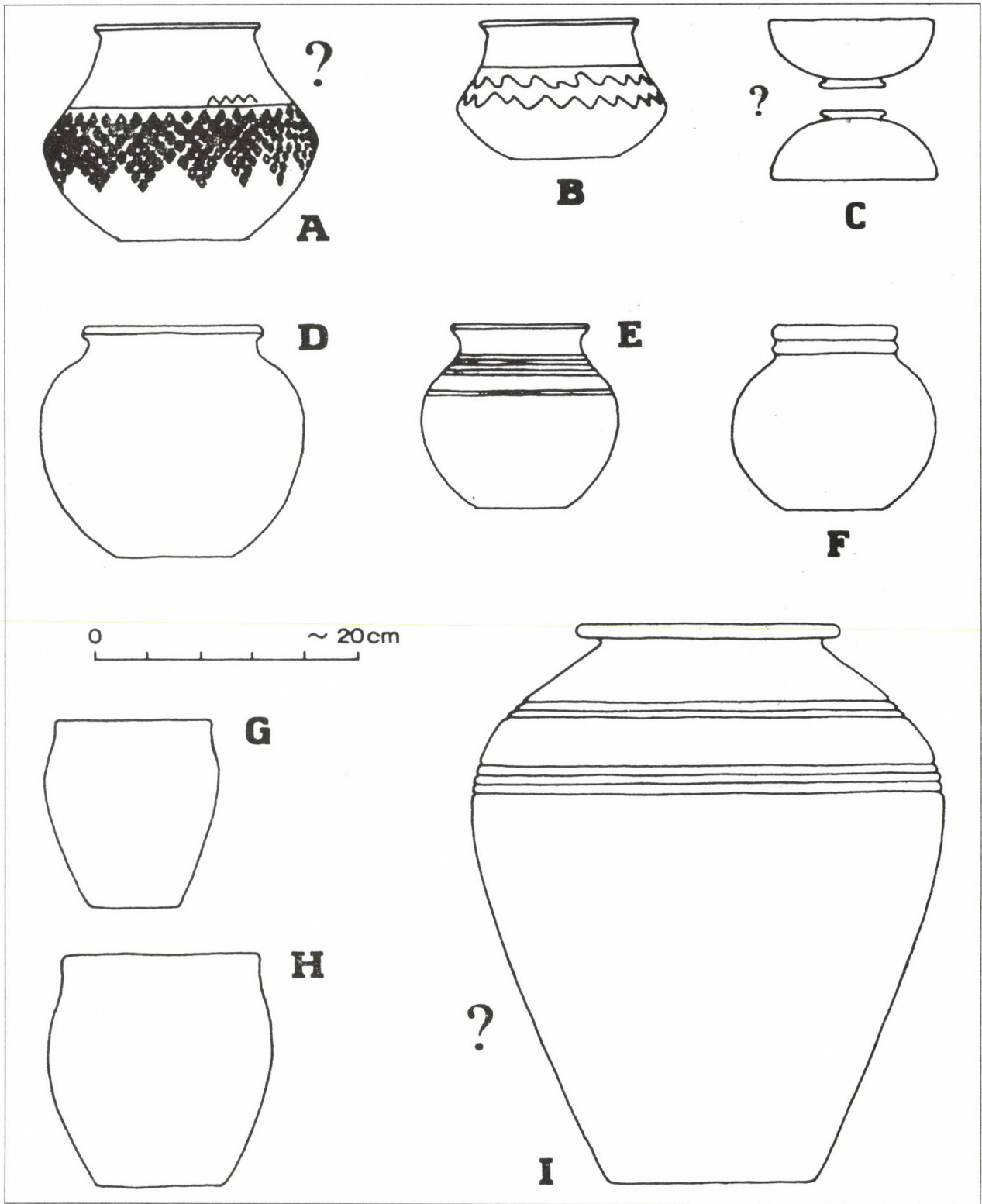
17. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1 és 4: B objektum (szemcsés edényrész és malomkő); 2: szemcsés cserép (C objektum?); 3: Drag. 37 típusú terra sigillata tál (D objektum); 5–8: agyagkorong és szövőszék-nehezékek (ugyancsak D objektum)

Abb. 17 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1 und 4: Objekt B (körniges Gefäßfragment und Mühlstein); 2: körnige Scherbe (Objekt C?); 3: Terra-sigillata-Schale vom Typ Drag. 37 (Objekt D); 5–8: Tonscheibe und Webstuhlgewichte (Objekt D)

18. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1–3: B objektum (a hányóból orsógomb, modern? vastárgy, szemcsés fedő vagy csésze); 4–8, 12 és 14: II. szelvény (szórvány: szarmata és gepida edénytöredékek – fazekak, hombár, korsó); 9–11 és 13: szórvány a feltárás területéről (besimított kerámia, kannelúras cserép, kőkarika, szövőszéknehezék)

Abb. 18 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. 1–3: Objekt B (aus der abgegrabenen Erde: Spinnwirtel, modern? Eisgegenstand, körniger Deckel oder Tasse); 4–8, 12 und 14: Abschnitt II (Streufunde: sarmatische und gepidische Gefäßfragmente – Töpfe, Vorratsgefäße, Krug); 9–11 und 13: Streufunde vom Grabungsgebiet (eingeläutete Keramik, kannelierte Scherbe, Steinring, Webstuhlgewicht)

19. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. A–I. Rekonstruálható 6. századi gepida edények (bepecsételt kerámia, besímitott csésze, fedő vagy tálka, korongolt és durva fazekak, hombár)

Abb. 19 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. A–I. Rekonstruierbare gepidische Gefäße aus dem 6. Jahrhundert (eingestempelte Keramik, eingeläutete Tasse, Deckel oder Schälchen, schiebengedrehte und grobe Töpfe, Vorratsgefäß)

oldaltöredék. Peremrészéből csupán egyetlen van, aljrészre pedig nem is leltem. Úgy tűnik, minden egyes darab más és más edényből való, talán még a pecsételteltek is.

Az asztali edények finom, tiszta agyagból készültek gyorsan forgó fazekaskorongon. Jó, kemény égetésűek, a törésfelület nemigen rétegzett, csupán a pecsételt cserepeknél figyelhető meg egy középső sötét-szürke sáv. Az agyagkészítményeket redukciós és oxidációs technológiával égették ki, színük ennek megfelelően szürkés és barnás. A falvastagság 0,3–0,5 cm, az ilyen keramikáknál megszokott.

Formájukról nem tudunk túl sokat mondani, mivel zömükben kisebb töredékekről van szó – csak általánosságban beszélhetünk bögrékről és csészékről. Előfordul egy kihajló, enyhén duzzadt peremecske, egy függőleges? szájrész, valamint egy öblös asztali használatú edényre utaló, ívelődő oldaltöredék, mely nyilván hasas bögréből? maradt ránk. Több cserep egyszerű kónikus vállrészlet, esetleg vízszintes bordával tagolva. Ez részben a rajtuk található díszítésből következik. Formai tekintetben jól azonosítható ellenben egy kettős kónikus testű, lágyan megtörő vállú (a nyakrész felé) tálka vagy lényegileg ugyanazt jelentő csésze nagyobb fragmentuma. Magasságát durván 8–10 cm-re tehetjük. Az összesen négy cserepből egyberagasztott, bepecsételt edényrészlet viszonylag terjedelmesebb méretű, lágyan bikónikus finomkeramika, bögre (fazék) darabja. Válla egyenes futású, öble ívelődő. Magassága bizonyosan túllépett a 15 cm-en, vagy legalábbis akörül lehetett. (Attól függően, hogy milyen magasság-szélesség arányú edényt tételezünk, mint ahogyan az előbb leírt bikónikus fazekasárúnál is.)

A finomkerámia díszítésénél a besimítás és bepecsételést mellett polírozást figyelhetünk meg. A felület összefüggő fényezése az edények legnagyobb kiszélesedése/átmérője alatti részre jellemző elsősorban – döntően vízszintes „sikálás”-sal kivételezve –, de előfordul a nyaknál és a más módon is (pl. pecsételést) díszített zónánál. A dolog természetéből adódóan evidens, hogy a polírozás és a besimítás kizárja egymást; ez anyaguknál sincs másként. Eme utóbbi tompa, matt felületen található az erre az ékítésmódra legalkalmasabb helyen, a vállon. Az egy-két mm-es vonalak szabálytalan, hevenyészett cikkcakk/zezug mintát – egy vagy két sorban –, rácsos/hálós mustrát adnak ki. Vannak horizontálisan és függőlegesen-ferdén „sikált” vonalak is. A besimított díszítés néhány barna cserepen alig-alig látható.

A pecsételt ékítésű keramikánál a benyomkodások mozaik-/saktábla-szerűen téres felületet borítanak. A terjedelmes, az A objektumhoz kötődő lelet alapján ez a sáv alul csúcsán álló háromszög alakzatban végződött. A bepecsételések maguk rombusz alakúak, 0,7x1,2 cm méretűek, s négy-négy függélyes és vízszintes, mm vastag bordával tagoltak (utóbbiak meglehetősen rendszertelenül elhelyezkedve). Minthogy az edény vékonyabb falú volt, a pecsételéskor a hátolda-

lon „puklik” (dudorok) keletkeztek, annak ellenére, hogy a minták sekélyen ülnek a felületen. Esetleg kopottak is. Az A és a B objektum pecsételt cserepei ugyanazzal a fazekas-szerszámmal vannak díszítve, mindemellett kérdéses, vajon egyazon edényből való-e.³ Ezen szorosabban keltezhető leletek alapján datálhatjuk a rákóczi-falvi gepida települést az 520–530 (510–520) és 560–570 közötti időszakra.

2. *Szemcsés konyhai kerámia* (12. kép 12–13 és 15–23; 13. kép 1, 3, 5–6, 8 és 12; 15. kép 1–3, 5, 8 és 10; 16. kép 1–4, 6–7 és 10; 17. kép 1–2; 18. kép 3, 6, 8 és 12; 19. kép C–F és I)

A korai Meroving-kori soványított edényanyagot 367 darab fragmentum, az összes keramikának 92,7%-a, tehát elsöprő többsége reprezentálja. A fazekasáru három fő zónája arányainak megfelelően legszámosabb az oldalfal, ezt követi a perem és végül az alj. A cserepek zöme a fazékformához köthető.

A nyersanyag aprószemű vagy durvább homokkal ill. már kavicssal kevert, soványított agyag volt. Ez a dúsítás átlagos, esetleg kisebb vagy nagyobb mértékű/mennyiségű. Valamennyi edény gyorsan forgó fazekaskorongon készült, biztosan utalnak erre a belső (bordák-hornyok, karcolatok) és a külső oldalon konstatalható jelenségek. Tipikusak a külső felületen az elcsúszott-kiptoyogott szemcsék, melyek az alsó részen egyféle utólagos elsimításra is fényt vetnek. Markánsak a korongozás nyomai a felsőbb edényzónákon, amelyek néha el sem különíthetők a tulajdonképpeni barázdált díszítéstől. Ugyanakkor előfordul a simább, eldolgozottabb felszín is. Az oldalfal vastagsága általában 0,3–0,9 cm.

A szemcsés agyagból korongozott, jól égetett házi-kerámiából származó cserepek színe nagyrészt szürke, ennek változatos (azaz világosabb vagy sötétebb) árnyalataival. Emellett találunk a leletek között barnás, oxidációs égetési technikát sejtető fragmentumokat. Egy-két darab belső felülete grafitosan fénylő szürke színű. A törésfelület homogén vagy réteges (középen sötétes csikkal). Itt kell említenünk a füstöl/koromtól – főként kívül – feketére színeződött keramika-részleteket. Néhányukra vastagabb, szinte mm-es fekete réteg tapadt, égett.

Az edénytípus/-forma vonatkozásában – mint már utaltunk rá – különböző fazekak, közöttük nyilván bögrék is, továbbá csésze/tálka vagy fedő és hombár azonosítható. Az emlékanyagot tehát nem mondhatjuk valami változatosnak. Mennyiségben első helyen a közönséges főzőeszközök állanak. Ezek egyszerű, profilálatlan fenékrészei egyenesre vágottak vagy kissé domborúak (belül olykor dudorral-omfalossal). Innen az oldalfal változó szögben, egyenes vonalban ill. ívelődve emelkedik, feltétlen öblös, hasas kontúrt adva az agyag-készítményeknek. Előfordul, hogy a váll jellegzetesen, enyhén megtörve folytatódik a nyakrészben. Eme utóbbi és a szájrész eltérően, kisebb ill. nagyobb ívben kapcsolódhat. A hosszabb-rövidebb, megvastagodó, lekerekedő vagy éllel korongozott peremek sorában találunk hornyolt, ún. fedőtartós ki-

RÉGÉSZETI LELET: 742 DB													
KERÁMIA: 478 DB						EGYÉB LELET: 264 DB							
GEPIDA: 396 DB			SZARMATA: 82 DB			* Vastárgy	Orsó-gomb	Szövőszéknehezék	Agyagkorong	Fenőkő	Malomkő Egyéb kő	Patics	
Szemcsés	Finom	Durva	Koron-golt	Durva	Szemcsés	Terra sigillata	6? DB	2 DB	9? DB	2 DB	3 DB	3DB	45 DB
376 DB 92,7%	17 DB 4,3%	12 DB 3,0%	együtt 78 DB		1 DB	3 DB	Átfűrt löszba- ba ☉	Pattin- ték ⦿	Állat- csont és kagyló	Halpik- kely	Faszén	Csont kong- lome- rátum	
							1 DB	2 DB	179 DB	6 DB	dara- bok	6 DB	

* a legtöbb kérdéses rendeltetésű. Az ún. apróleletek zöme kora népvándorlás kori.

Perem	Oldal	Alj
37 DB 9,4%	329 DB 83,0%	30 DB 7,6%

20. kép Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Az 1993. évi szondázó ásátás tárgyi emlékeanyagának megoszlása, statisztikai táblázata
Abb. 20 Rákóczifalva-Nyolcas-dűlő. Verteilung des gegenständlichen Fundmaterials der Sondierungsgrabung 1993 und statistische Tabelle

képzésüket is. Egy edénytöredék külön említésre méltó: szájrészre függőleges, alatta borda fut körbe (kora népvándorlás kori ún. bordás nyakú edény a hasonló honfoglalás és kora Árpád-kori típus analógiájaként). A fazekak-bögrék szájmérete 10–14 cm, fenékmérete 6–8 cm volt, a legnagyobb kiöblösödés – hasátmérő – a nagyobb térfogatúaknál 18–20 cm-re tehető. Ez utóbbi általában 14–17 cm körüli lehetett, inkább csak becslés alapján. A konyhai edényeknek 14–15 cm és 19–20 cm közötti magasságúaknak kellett lenniük. Nagyméretű agyagkészítményre, hombárra egyetlen vastagfalú (1 cm), szemcsés anyagú, szürke, barázdált díszű, kisebb cserép utal, melyből sajnos semmiféle további következtetést nem tudunk levonni.

A rákóczifalvi 6. századi telepanyag kerámiájának egyik különleges lelete az a tálka/cserépe, de inkább fedő, amelynek töredékei – öt darab cserép – a B objektumból jutottak napvilágra. Hasonló (esetleg ugyanabból a készítményből származó, enyhén profilált, lekerekedő peremrész szörványként van számon tartva. Szemcsés soványító adalékkal (homokkal) átlagosan kevert agyagból gyorskorongolt. Színe eredetileg világosabb barnás(szürke) volt. Kívül nagyobb korom-/füstfolt található rajta. A fogó- ill. talpkorong hevenyészettebb munka, az „edény” félgömbös testével durván összedolgozott. Magassága 6 cm, szájmérete 13 cm, korongjának átmérete 5 cm, falvastagsága kb. 0,5 cm.

A szemcsés keramikáról adott jellemzés végére hagytuk a díszítést, mely csupán bekarcolt vonalköte-

gekből áll. Két fazéktöredéken hullámvonalak futnak körös-körül, egy ill. két nyaláb, kettő–három–négy fogó eszközzel befésülve. Gyakoribbak az egyszerű vízszintes barázdák, amelyek a nyaktól egészen a legnagyobb kiszélesedés alatti zónáig terjedhetnek. Kötegeket alkotnak vagy összefüggően borítják az edény felületét.⁴

3. Durva kézzel formált kerámia (13. kép 2, 4 és 9–11; 15. kép 4, 6 és 9; 18. kép 14; 19. kép G–H)

A három keramika-csoport legszerényebb együttesét a szabad kézzel készített edények töredékei teszik ki emlékeanyagunkban. Mindent összevéve csupán 12 darabot sikerült gyűjtenem, amely ke-reken 3%-nak felel meg. Peremből, oldalfalból és aljból való fragmentumok egyaránt előfordulnak.

Az edények anyaga durva, főként cseréptörmelékkel, azaz samottal és talán mással (kavics?) kevert, ugyanakkor természetes szennyeződést is tartalmazhat. Akadnak egészen nagyszemű samott-darabkák. Égetésük sem a legtökéletesebb, könnyebben töredeznek-morzsálódhatnak. Barnás színűek és foltosak, számos esetben feketés korom-/füstflekkel tarkítva. A készítés, elsimítás nyomai figyelhetők meg olykor a belső oldalon. Díszítetlen felületük általában egyenetlen, rücskös. Ezen konyhai használatú edények oldal-falának vastagsága 0,5–1 cm volt. Fenékrészük profilálatlan, egyenes, esetleg homorú. Magasságukat csak nagyon hozzávetőlegesen adhatjuk meg 16–18 cm és 22–24 cm közötti értékben. Szájméretüknél 12–15

cm-es adatokat tudtam felvenni, az aljátmérőnél pedig 7 cm-t (egyetlen esetben).

Formai tekintetben a lényegét véve két változatot lehet elkülöníteni. Az egyiknek sajátja a tölcseresen kihajló, ferdén csapott perem – az oldalfallal egyező vastagságban –, s a fölthetően egyszerű, öblösebb vagy kevésbé öblös, hordószerű törzs. A másik csoportnál tipikus a nem kihajló, függőleges szájrész, a példák többségében elvékonyodva, lekerekítve vagy egyenesen levágva. A test a felső harmadban-negyedben volt a legszélesebb, amit ily módon mintegy fordított tojásformához hasonlíthatunk. Előfordul néhány olyan töredék, amely a hengeres/cilindrikus kontúrhoz közelít (ezeknél alig beszélhetünk külön nyak-, váll- és egyéb edényzónákról). Szóban forgó agyagkészítményeink az ún. prágai típusú kerámiára emlékeztetnek.⁵

4. Orsógomb (12. kép 7; 18. kép 1)

A két föltárási hely 6. századi objektumaiból ill. mint szórvány, egy-egy orsógomb jutott napvilágra. Az egyik teljesen ép, a másikkól hiányzik némi darab. Finomabb agyagból készültek („korongoltak-esztergályozottak”), világosabb és sötétebb tónusú barnásszürke színűek. Jól égetetteknek mondhatók matt felülettel. Mindkettő szimmetrikus bikónikus forma, a hiánytalan darab hat horonnyal és hét bordával díszített vízszintesen. Magasságuk 2 cm, szélességük 2,8 cm, a csonka kúpok lapjának átmérője 1,7–1,8 cm. Az átfúrássok mérete 0,6–0,7 cm.

5. Szövőszéknehezék (14. kép 1; 16. kép 5; 17. kép 6–8; 18. kép 13; 10. kép 2)

A rákóczi-falvi szondázó ásatáson minden darabot egybevéve hat, a nem teljes egyértelműséggel idesorolható fragmentumokkal együtt kilenc szövőszék-súlyt leltem. Ezeket a földfelszínen, a házak feletti szántott rétegben, magukban a lakóépítményekben és egy másik telepobjektumban gyűjtöttem. Eme legutóbbi esetben, a D objektum betöltődésében három ilyen agyagtárgy hevert kupacban – római koriak, mégis itt tárgyalom őket.

Durvább, de nem soványított agyagból lettek gyúrva, s egy részük barnára, tehát keményebb állagúra égett ki. A D objektum leletei azonban szinte teljesen nyersekek, sárgás színűek, csak kisebb vörös flekkekkel. Szabályos, ívelődő vagy egyenes palástú, lapos aljú, legömbölyödő végű kúp alakúak (egy kivételével, mely csonka kúpos forma lehetett). Vízszintes, kerek-ovális átfúrással középmagasságban vagy a felső harmadban. Magasságuk durván 12–14 cm, legnagyobb szélességük 7,5–8,5 cm, a perforáció átmérője 0,8–1,2 cm.

Mint agyagtárgyat, említjük meg itt azt az apró rudacska, amelyet az A objektumban találtam (14. kép 6). Barnás színű, következképp kissé égett agyag, kör átmetszetű – azaz hengeres –, 2 cm hosszú és 0,7–0,8 cm átmérőjű. Rendeltetése abszolúte ismeretlen, de mindenképpen régészeti tárgy.

6. Malomkő (17. kép 4)

A B objektum tartalmazta a legjellegzetesebb malomkő-fragmentumot (melyhez hozzátehetünk még némi töredéket). A korongot, ami talán a felső-forgó rész volt, tömörebb, magmás-vulkanikus eredetű kőzetből faragták ki. Helyenként feketésre égett ill. korrozódott. Munkafelülete lapos, sima. A kőkorong a perem felé elvékonyodott. Leletünk mérete 9x7,5x4,5 cm. Az őrlőszerkezetről sajnálatosan semmi többet nem lehetséges mondani.

7. Fenőkő (14. kép 12–14)

A korai népvándorlás kori emlékanyaghoz három, fenésre-élesztésre alkalmas eszköz, illetőleg annak töredéke tartozik. Mindegyik az A objektumból vagy az akörüli rétegből származik. Anyaguk egyrészt érdekebb homokkő, másrészt finomabb-tömörebb szemcse-összetételű kőzet. Színüket nehéz egzakt módon megadni, leginkább világos, fakó, valamint szürkés? árnyalatúként tarthatjuk őket számon. A távolról hasáb alakú tárgyak minden egyes felülete használt, simára csiszolódtott (egy oldal szinte fényesre). A legkisebb darabnál mély vajat figyelhet meg. Ezeknek a kőeszközöknek a hosszúsága 10 cm körül volt, keresztmetszetük pedig 1,5–4 cm.

8. Egyéb kő (12. kép 10–11; 14. kép 2; 18. kép 11)

A pattintékok mellett két lelettel foglalkozunk ebben a szakaszban, melyeknél még az sem világos, hogy régészeti tárgyakról van szó – így azután ennél is kevésbé, hogy 6. századiak. Ennek dacára azért szolgálhatnak némi tanulsággal. Az egyik felszíni szórvány, a másik az A objektum anyagának része.

A sárgás-drappos színű löszkonkréción, azaz ún. löszbaba (homokkő-szerű konglomerátum) korongos formájú, középen szabályos kerek lyukkal átfúrva. Vastagsága 1,7 cm körüli, átmérője 5 cm és 5,5 cm közötti. A tojás alakúként jellemezhető, sima felületű kavics-konglomerátum – ennek megfelelő színnel – mérete 9,8x6,4x5,7 cm.

A II. szelvényben, és az A objektumban ill. föltötte került elő a két barnás árnyalatú kőzetből, kovából pattintott eszköz. Méretük 2,8x2,2x1,4–1,2x0,4–0,3 cm. Nyilvánvalóan(?) őskoriak, ám fölthetető, hogy a korai Meroving-korban is használták őket.

9. Vastárgy (12. kép 8–9; 14. kép 3 és 7–8; 18. kép 2)

Az összegyűjtött hat vastárgy közül kettőnél – így pl. az ollótöredéknél – nem lehet eldönteni, hogy régi vagy modern vasakról van-e szó. A többitől elütő állaguk miatt jelentenek problémát – ugyanis jobb minőségűek –, s nem formájuk miatt. A leletek zöménél a régészeti tárgyakra tipikus korrózió (és természetesen előkerülési helyük) teszi kétséget kizáróvá a 6. századi datálást, ti. az A és a B objektum két-két darabjánál.

Sajnálatos módon vasaink gyakorlatilag meghatározhatatlanok, rendeltetésüket inkább csak föltételezhetjük. Ilyetén pl. előfordul egy szögletes átmetszetű, 4,7 cm hosszú rudacska. Ugyanebből a leletegyüttes-

ből való a pajzs alakú, 3,1x2,4 cm nagyságú, max. 0,4 cm vastagságú „veret”, hátoldalán rostos barna lenyomat-darabkával (fa?). A másik házanyag lelete egy derékszögben megtört, kör átmetszetű huzalból hajlított tárgy (nem teljes) – 1,8x1,5x0,3 cm méretű. Ehhez társul az a lapos vastárgy, melynek egyik oldala egyenes, a másik szögben megtört. Méretére 4,7x1,7x0,3 cm-es adatot rögzítettem.

Különleges fémlelete lehetne a rákóczi falvi emlékszerkezetnek az olló, amelyből a háromszögletes penge és a szélesedő markolatszár töredéke maradt ránk. A lemezrugó elve alapján működő vágószerszám jelen hosszúsága 8,8 cm. A vágórész háromszög keresztmetszetű, max. 0,3 cm vastag és 2 cm széles.

10. Patics (13. kép 7; 16. kép 8–9)

A szondázó föltáráson összesen 45 darab paticsrög került felszínre, különböző méretben. Az épület-falazatra utaló leletek más anyaggal (pl. pelyva-törek) alig kevert tapasztásrészek barnáspiros színűre égtek ki. A rajzos táblákon a nagyobbak, jellegzetesebbek szerepelnek – a méretekről is innen nyerhetők adatok. A lapos, elsimított felületek, falsíkok mellett az ágak/vesszők és a rostlenyomatok alapján nádszálak egymással párhuzamosan és egymásra keresztirányban futottak.

11. Halpikkely (14. kép 15–20)

A II. szelvény B objektum töltélföldjének kiemelése során halpikkelyek (halháj, halpénz) kisebb együttesét sikerült összegyűjtenem, amelyek az ún. cikloid/cycloid, azaz körpikkelyek – pl. pontyfélék – típusába illenek.

A 2–3. századi szarmata leletanyag (10. kép 2; 12. kép 6 és 14; 14. kép 10; 17. kép 3 és 5; 18. kép 4–5; 7 és 9?–10).

A római császárkori telepleletek közül csak a legkarakteresebbeket vettem föl, a lelőhely 2–3. szá-

zadi szarmata településének jelzesszerű illusztrálására.

Ennek nyoma a II. szelvény két, C és D objektuma, összességében szerény emlékszerkezet.

A három *terra sigillata* töredék főként kronológiai értéke miatt fontos. A II. rábontás kiemelése egy Dragendorff 33 típusú csésze aljtöredékét juttatta napvilágra. A csonka kúp alakú, gyűrűs talp 3,8 cm átmérőjű. A nagyon finom agyagból gyorskorongolt, kitűnően égetett, élénk barnáspiros tónusú, fénylő felületű asztali edénykénél megmaradt a facettált éllel megtört oldalfal részlete is. A D objektumban két *terra sigillata* töredéket leltem, közülük az egyik talán Dragendorff 37 típusú tálka ívelődő, kopott oldaltöredéke (falvastagsága 0,6 cm). A 2. század második felére és a 3. század első felére keltezhető edény domborműves (reliefes) díszítése álló emberi alak lábait ábrázolja combtól lefelé. Balról rúd alakú tárgy (szálfegyver, lándzsa?) alsó részlete vehető ki, a jobbról lévőnek csak apró darabkája őrződött meg (westerndorff-rheinaberni áru).⁶

Említésre méltó egy világos piros árnyalatú *csészetálka töredéke*, melyen kiemelt felületen függőleges hornyok találhatók, mint ékítés. Két szürke, besimított díszítésű *cserép* is előfordul. A hombár- és talán fazék?-oldalrészén nagyobb méretű zegzug és hullámvonal fut körbe. Van egy *korsófülk*, továbbá egy szemcsés, kavicsos soványítású, szürke, gyorskorongolt *fazékdarab* majdnem vízszintesen kihajló, vaskos, fölül árkolt peremmel. 2–3. századnak lehet meghatározni két *cserépkorongot*, melyeket finom anyagú, szürke, polírozott edények oldalfalából készítettek ill. faragtak (az A objektum térségéből és a D objektumból). Átmérőjük durván 2,5–3,5 cm, vastagságuk 0,3–0,7 cm. A *szövőszékűsúlyokról* – D objektum – főntebb már volt szó, a 6. századiakkal együtt (ld. ott).

A rákóczi falvi tárgyi leletanyag egyetlen táblázatba foglalt összesítését ld. a 20. képen.

Jegyzetek

1 Az ásátás dokumentációja (rajzok, fotók) és leletanyaga a szolnoki Damjanich Múzeumban található. A dolgozat – melyet 1995. június–júliusában írtam – mindennemű illusztrációja a szerző munkája. Az alaptérképek forrásai az alábbiak: 1. kép 1 – RÓNAI 1985, 68, 34. ábra; 1. kép 2 – IHRIG 1973, 322, XV-A. A Nyolcas-dűlő kora népvándorlás kori lelőhelyének korábbi irodalma: CSEH 1983; CSEH 1985a; CSEH 1985b; CSEH 1991b; CSEH 1994.

2 A 6. századi gepida házakra ld. HOREDTE 1979, 99–101, 103–107, 110–115 és 117–118; CSEH 1991a, 183–186.

3 A közép-Tisza-vidéki pecsételt és besimított finomkerámiára legújabbán CSEH 1990, 227–228, 236. (Egy helyesbítést kell tenni a törökszentmiklósi edénytöredékekkel kapcsolatban: valószínűleg tévedés, hogy a

fazekasanyagot homokkal soványították volna. Természetes csillám-kvarc stb. tartalomról lehet szó.)

4 A Tisza-menti korai Meroving-kori szemcsés keramikáról röviden: CSEH 1991a, 187–189. Analógiák a rákóczi falvi fedőhöz a malomfalvi/moresti telepről: HOREDTE 1979, 125, 126; Abb. 61. 7, 10; 127. Abb. 62. 2, 5, 6.

5 A kora népvándorlás kori kézzel formált fazekakat jellemzi HOREDTE 1979, 141 és 143–144. Az ún. prágai típusra ütő edényekhez ld. CSEH 1993, 27; 18. kép 6, 6, 28.

6 A westerndorff-rheinaberni Drag. 37 típus meghatározására KISS 1946–1948, 242 I. tábla 6; 245 IV tábla 2, 6; 246 V. tábla 9; HELL 1953 passim; GABLER 1968, 215 2. kép 4, 9; KUZMOVÁ–ROTH 1988, 189 Obr. 5. 3; 194 Obr. 10. 16; 213 Obr. 29. 3 alapján történt.

IRODALOM

- AMMIANUS MARCELLINUS
CSEH 1983
CSEH 1985
CSEH 1985
CSEH 1990
CSEH 1991
CSEH 1991
CSEH 1993
CSEH 1994
GABLER 1968
HELL 1953
HOREDT 1979
IHRIG 1973
KISS 1946–1948
KUZMOVÁ—ROTH 1988
RÓNAI 1985
- AMIANUS MARCELLINUS, *Róma története (Történeti könyvek)*. Ammiani Marcellini Rerum Gestarum Libri. Ford.: Szepesy Gyula. Budapest 1993.
J. CSEH, *Kora népvándorlás kori kutatások Szolnok megyében (1982–1984)*. Múzeumi Levelek 41–42. Szolnok 1983, 1–11.
J. CSEH, *Rákóczifalva környéke a korai népvándorlás korban (454–567)*. *Kutatások és leletek 1933–1985 között*. Múzeumi Levelek 49–50. Szolnok 1985, 3–21.
J. CSEH, *Kora népvándorlás kori kutatások Szolnok megyében (1982–1984)*. Szolnok Megyei Néplap XXXVI 133 (1985. június 8.) 10.
J. CSEH, *Gepida fazekaskemence Törökszentmiklóson*. ArchÉrt 117 (1990)-2 223–240.
J. CSEH, *A kora népvándorlás kori (gepida) telep. Régészeti ásatások Tiszafüred-Morotvaparton*. Szolnok Megyei Múzeumi Adatár 32. Szolnok 1991, 157–225.
J. CSEH, *Kora középkori település Rákóczifalván (Adatok a 6. századi gepida kerámia ismeretéhez)*. Múzeumi Levelek 65–66. Szolnok 1991, 3–27.
J. CSEH, *Gepida településnyomok a Tisza-morotva északi régiójában (Beszámoló a kengyeli 4–6. századi „Siedlungskammer” egyik pontján végzett ásatásról)*. Zounuk 8 (1993) 9–32.
J. CSEH, *Gepida falu Rákóczifalván*. Új Néplap (Jász-Nagykun-Szolnok megyei napilap) V 53 (1994. március 4) 12.
D. GABLER, *Terra sigillaták a Kelet-Pannoniával szomszédos Barbaricumban. A barbaricum importjának néhány kérdése*. ArchÉrt 95 (1968)-2 211–242.
M. HELL, *Ein Herstellungsversuch von Sigillata aus Noricum*. Festschrift für Rudolf Egger II. Klagenfurt 1953, 244–246.
K. HOREDT, *Moresti. Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*. Bukarest 1979.
D. IHRIG, *A magyar vízszabályozás története*. Budapest 1973.
K. KISS, *A westendorfi terra sigillata gyár. A westendorfi terra-sigillata gyár mesterei, ezek stílusa, egymáshoz való viszonya és a gyár kronológiája*. ArchÉrt 7–9 (1946–1948) 216–274.
K. KUZMOVÁ—P. ROTH, *Terra sigillata v Barbariku. Nálezy z germánských sídlisk a pohrebísk na území Slovenska*. Materialia Archaeologica Slovaca 9 (1988).
A. RÓNAI, *Az Alföld negyedidőszaki földtana*. Geologia Hungarica. Series Geologica 21 (1985).

GEPIDENSIEDLUNG IN DER FLUR VON RÁKÓCZIFALVA

Auszug

Südlich von der Gemeinde Rákóczifalva (ca. 10 km südlich der Stadt Szolnok–Kreis Szolnok, Komitat Jász-Nagykun-Szolnok), auf dem die Varsány-Puszta im Osten hufeisenförmig umgebenden Steilufer führte der Verfasser im Mai und Juni 1993 eine Sondierungsgrabung durch. Die Siedlung aus der frühen Merowingerzeit, genauer aus dem 6. Jahrhundert, fungiert in der früheren Literatur als Nyolcas-dűlő. Die Freilegung hatten jene ausgepflügten Asche- und Strohlehmflöhen inspiriert, die auch Funde enthielten (Keramik, Mühlstein, Gewichte, Tierknochen), die unmittelbar vor Arbeitsbeginn beobachtet werden konnten. Insgesamt mehr als ein halbes Dutzend von ihnen zeigten sich entlang des Höhen-

zuges am früheren Überschwemmungsgebiet (3–4 m relativer Niveauunterschied, 87–88 m Höhe ü. M.), von denen bei zweien mittels Suchgraben bzw. Abschnitt gegraben wurde, in etwa 25 m Abstand voneinander.

Am Suchgraben/Abschnitt I zeichnete sich in einer Tiefe von 40–45 cm (zwei Spaten tief) die Auffüllung von Objekt A (gepidisches Haus) nur unsicher ab. Das Gebäude war auf einem tiefer liegenden Geländeabschnitt mit dickerer Humusschicht errichtet worden, dessen annähernde Hälfte, sein O-Viertel vom Abschnitt erfaßt wurde. Aus der NW–SO-Linie der östlichen Seitenwand von 3,2–3,5 m Länge läßt sich auf die Lage des viereckigen Objektes schließen. Die

Laufebene des Hauses kam 20–30 cm unter der angeschnittenen Oberfläche zum Vorschein. Die wichtigste Erscheinung in ihr war eine runde, 30 cm tiefe Pfostenstelle am Halbierungspunkt der Ostwand.

An der Oberfläche des Suchgrabens/Abschnitts II kamen vier Siedlungsercheinungen zutage (B, C, D und E): ein in die Erde eingetieftes Haus aus dem 6. Jahrhundert sowie Teile von römischerzeitlichen Gruben und eine Pfostenstelle (?). Die Stelle der Freilegung lag auf einem etwas höheren Geländeniveau. Die wichtigste Erscheinung war das Objekt B auf lockerer, ascheaufgefüllter Erde, das SW-Viertel eines merowingischerzeitlichen Grubenhauses. Mit voller Klarheit zeichnete sich ab, daß das viereckige Siedlungsgebäude ins Objekt C (sarmatische Grube) eingetieft worden war. Die W-Seitenwand des gepidischen Hauses war in ca. 3,5 m Länge rekonstruierbar – sie verlief in NNW-Richtung. Der harte Fußboden lag 50–60 cm unter der Oberfläche. Von den Konstruktions-elementen des Wohnhauses konnten zwei Pfostenstellen entdeckt werden. Die eine, runde, wurde mit 20 cm Durchmesser und ca. 30 cm Tiefe an der südwestlichen Ecke und eine größere in der Mitte der westlichen Erdwand mit 45 cm Tiefe gefunden. In dieser konnten Spuren des ca. 20–25 cm dicken Holzpfeilers beobachtet werden.

Objekt C war eine Grube aus römischer Kaiserzeit, die in die Kategorie der sog. bienenkorb-förmigen Vertiefungen gehört. Ihr Durchmesser kann auf ca. 200 cm geschätzt werden, sie wird kaum spatentief gewesen sein. Die Form von Objekt D war nicht zu rekonstruieren, da nur ein kleiner Teil von ihm vom Abschnitt erfaßt wurde und es im übrigen auch mit dem ostgermanischen Haus vermischt war. Objekt E, eine Pfostenstelle, fand sich im Winkel von Objekt B und D. Seine Zugehörigkeit ist fraglich.

Das gegenständliche Fundmaterial der Grabung von Rákóczi falva läßt sich unterteilen in Funde aus dem 6. und aus dem 2–3. Jahrhundert sowie in schwer oder gar nicht zu datierende Funde. Die überwiegende Menge, aus den beiden in die Erde eingetieften Häusern, gehört in die frühe Völkerwanderungszeit. Sie läßt sich in Fein- und körnige Keramik, des weiteren in ein handgeformtes Gefäßensemble und weitere Gegenstände untergliedern.

Die eingestempelte und einglätzerzierte Keramik ist mit 17 Scherben vertreten, die 4,3% ausmachen. Sie wurden aus reinem Ton auf einer schnell-drehenden Töpferscheibe hergestellt, waren gut gebrannt, von grauer und brauner Färbung. Zumeist kann man nur allgemein von Krüglehen und Tassen sprechen. Gut identifizierbar ist das größere Fragment eines bikonischen Schälchens oder einer Tasse. Das eingestempelte Gefäßbruchstück ist ein Teil eines weich doppelkonischen Kruges (Töpfes) größeren Durchmessers. Bei der Verzierung der Feinkeramik läßt sich außer den genannten Verfahren noch Polierung beobachten. Die Einglätzerzierung besteht aus Zick-

zack- bzw. Gitter/Netz-Linien, bei den Einstempelungen bedecken die Eindrücke schachbrettartig die Oberfläche, unten in Dreiecken endend. Das Muster ist rhombisch, 0,7–1,2 cm groß und durch je vier senkrechte und waagerechte Rippen gegliedert. Aufgrund dieser genauer datierbaren Keramik kann die Siedlung auf die Periode zwischen 520–530 (510–520) und 560–570 gelegt werden.

Die körnige Küchenkeramik besteht aus 367 Fragmenten, dies entspricht 92,7%. Das Rohmaterial war mit Sand und Kieselstein gemagertem Ton. Sämtliche Gefäße wurden auf einer schnell-drehenden Töpferscheibe hergestellt, sie sind grau, daneben kommen aber auch braune Schattierungen vor. Hinsichtlich der Formen lassen sich verschiedenartige Töpfe – darunter offensichtlich auch Krüglehen –, Tassen/Schälchen oder Deckel und Vorratsgefäße identifizieren. Die Töpfe hatten einen gerade geschnittenen Bodenteil, kugelig/bauchigen Körper und nach außen gebogenen Rand. Es fand sich auch ein sog. Rippenhalsgefäß-Fragment. Die Munddurchmesser betragen 10–14 cm, die Bodendurchmesser 6–8 cm, die Bauchdurchmesser maximal 18–20 cm, die Höhen zwischen 14–15 und 19–20 cm. Auf ein Vorratsgefäß weist eine einzige dickwandige Tonscherbe hin. Ein besonderer Fund im gepidischen Material von Rákóczi falva ist ein Schälchen bzw. eine Tasse oder eher ein Deckel mit glockenförmigem Körper und scheibenförmigem Fuß- bzw. Henkelteil. An der körnigen Keramik lassen sich eingeritzte Wellenlinienbündel sowie breitstreifige Furchung der Oberfläche beobachten.

Von grober, handgeformter Keramik fanden sich nur 12 Bruchstücke, die 3% ausmachen. Die Gefäße wurden vor allem aus mit Scherbenbruch (Schamott) gemischtem Ton hergestellt, sie sind schlechter gebrannt, fleckig bräunlich und unverziert. Sie mögen zwischen 16–18 und 22–24 cm hoch gewesen sein, als Munddurchmesser wurden 12–15 cm und als Bodendurchmesser 7 cm gemessen. Hinsichtlich ihrer Form lassen sich zwei Varianten unterscheiden, eine mit trichterförmigem Mundteil und faßförmigem Körper, die andere mit senkrechtem Randteil. Der einem Ei ähnelnde Rumpf läßt sich mit der Keramik vom sog. Prager Typ in Parallele setzen.

Neben der Keramik kamen auch zahlreiche andere Funde zum Vorschein. So etwa zwei graubraune doppelkonische Spinnwirtel aus feinem Ton, einer von ihnen mit waagerechten Rippen und Kerben verziert. Drei von den sechs (eventuell noch mehr) Webstuhl-gewichten sind römischerzeitlich. Teils wurden sie bis zum bräunlichen Tonus gebrannt, teils sind sie aus rohem gelben Ton, kegelförmig, ihre Mitte mittels horizontalen Löchern perforiert. Sie sind etwa 12–14 cm hoch und 7,5–8,5 cm breit. Mühlsteine sind mit einem einzigen größeren Steinscheibenfragment vertreten, das aus magma-vulkanischem Gestein geschnitten wurde. Es fanden sich auch drei fahle Wetzsteine aus Sandstein (?), die scheitförmigen Stücke waren stark abgenutzt, sie mögen neu etwa 10 cm lang gewesen sein.

Zwei Feuersteinabsprengsel sind am wahrscheinlichsten urzeitlicher Herkunft. Eine gesonderte kleine Gruppe bilden die Eisengegenstände, bei denen im Falle des Scherenfragments schwer zu entscheiden ist, ob es sich um ein archäologisches oder ein neuzeitliches Fundstück handelt. Auch die übrigen sind in ihren Maßen so klein – einige cm – und fragmentarisch, daß sich ihre ursprüngliche Form und Funktion nicht bestimmen lassen. Die Strohlehmklumpen mit Schilf- und Reisigabdrücken stammen von den Wandungen der Gebäude. Beachtenswert sind die Fischschuppen (sog. Zyloide, d. h. Kreisschuppen?). Über die mangels etwas Besseren als Knochenkong-

lomerate zu bezeichnenden Funde ist nichts Genaueres zu sagen.

Insgesamt erbrachten die beiden römerzeitlichen Objekte C und D ein bescheidenes Fundmaterial. Hervorzuheben sind die Terra sigillata, datierbar auf die zweite Hälfte des 2. und die erste Hälfte des 3. Jahrhunderts. Sie sind als Drag. 33 und 37 zu identifizieren, im letzteren Falle mit Reliefverzierung einer menschlichen Gestalt mit Lanze (Westerndorf? Rheinzabern?). Das Fragment mit Kerben, die einglättverzierten Gefäßfragmente, der körnige Topfteil, die Tonscheiben usw. sind typische Funde der Epoche.

J. Cseh
Damjanich János Múzeum
Szolnok Pf. 28.
H-5000